

McCracken-rapporten – en kommentar

Det är inte främst hushåll, företag, banker eller "spekulanter", utan regeringarna, som stört världsekonomin under 70-talet, hävdar Assar Lindbeck i denna presentation av några huvudlinjer i McCracken-rapporten. Det finns gott hopp om att klara inflations- och arbetslöshetsproblemen, om bara den ekonomiska politiken görs mer stabil, och regeringarna klargör att de inte kan klara sysselsättningen oavsett löne- och kostnadshöjningarna i samhället.

Som Clas-Erik Odhner påpekar i sin artikel "McCracken-rapporten" i det här numret av Ekonomisk Debatt har den sk McCrackengruppen kommit till slutsatsen att de senaste årens ogynnsamma ekonomiska utveckling i västvärlden främst är ett resultat av en serie "ogynnsamma störningar". Det mest intressanta med dessa störningar är emellertid att nästan alla (med undantag främst av 1972 års missväxt!) kom från olika regeringar: den våldsamma efterfrågeökningen i USA vid mitten av sextiotalet i samband med Vietnamkriget och Lyndon Johnsons Great Society Program;

upprätthållandet av en övervärderad dollarkurs och därmed sammanhängande explosion av den internationella likviditeten i början av sjuttioalet; den starkt expansiva penningpolitiken i ett stort antal länder 1971–72, med därmed sammanhängande spekulativa boom för råvaror; besluten av regeringarna i Sovjet och Kina att kompensera de inhemska skördebortfallen med väldiga spannmålsköp på världsmarknaden 1973; OPEC-regeringarnas beslut att fyrdubbla oljepriset; den restriktiva ekonomiska politiken 1974–75 i flera stora länder för att stoppa inflationen och i vissa fall att begränsa underskotten i bytesbalansen.

Professor ASSAR LINDBECK vid Institutet för internationell ekonomi, Stockholms universitet, ingick i den expertgrupp på åtta internationellt framstående ekonomer, som 1975 tillkallades av OECDs general-sekreterare för att föreslå åtgärder mot de internationella sysselsättnings- och inflationsproblemen. Bland hans tidigare bidrag på det stabiliseringspolitiska området märks böckerna "Svensk ekonomisk politik" och "Samhällsekonomisk politik".

Regeringarnas ansvar

Det är alltså inte främst hushåll, produktionsföretag, banker eller diverse "spekulanter", utan regeringarna, som stört världsekonomin. Vad vi upplevt under senare år bör därför knappast, som i den enklare journalistiken, karakteriseras som marknadshushållningens kris eller kapitalismens kris utan snarare den ekonomiska politikens kris.

Därmed vill jag inte förneka att grundläggande förändringar samtidigt kan ha

inträffat i våra ekonomiers sätt att fungera. Just under perioden 1970—75 är det emellertid uppenbart att de dramatiska svängningarna i inflationstakt och kapacitetsutnyttjande för västvärlden som helhet, liksom skillnaderna i utveckling mellan länder, i *huvudsak* sammanhänge med ovan diskuterade störningar. Detta framgår bland annat av gjorda simuleringar med ekonomiska modeller för denna period, även om flera modeller underskattar både råvaruprisstegringen 1972 och lageravvecklingen under konjunkturedgångens senare del.

”Det är inte . . . ’en idealisering av marknadskrafterna’ som ligger bakom vårt förord för marknadslösningar, utan en bristande idealisering av den politiskt-administrativa processen.”

I motsats till vad Odhner gör gällande, är det inte bara ”de stora industriländernas politiska och administrativa institutioner” som klickat. En genomgång av regeringspolitiken i de små länderna ger knappast någon positivare bild. Så kan exempelvis för Sveriges del följande serie av ”regeringsskapade” störningar av ekonomin rapporteras: den expansiva finanspolitiken under 1969/70 års högkonjunkturer; den starkt restriktiva politiken i 1971 års konjunkturedgång; regeringens frampressning av ett tvåårsavtal på arbetsmarknaden 1975 i en situation när inflationsförväntningarna beträffande världsmarknaden var realistiskt höga; fasthållningen vid D-marken, med en successiv uppskrivning av kronans yttre värde som resultat, även sedan kostnadsutvecklingen i Sverige, genom 1975 års lönerörelse, skenat i väg i förhållande till Västtyskland; och slutligen den abrupta omläggningen från en expansiv till en restriktiv ekonomisk po-

litik våren 1977, med vidhängande devalveringar och momshöjning, sedan avtalsförhandlingarna visat sig inte tillåta en snabb ”inbromsning” av lönekostnadsutvecklingen i Sverige. Det är också viktigt att notera att regeringens vägran att revalvera 1973—74, när den internationella inflationen sköljde in över den svenska ekonomin, lade grunden till den kommande löneexplosionen 1975—76.

Det är erfarenheter av detta slag från olika länder som ligger bakom McCracken-gruppens argumentation om vikten av att regeringarnas politik blir *stabilare* än förut, så att vi kan undvika starka störningar från den offentliga sektorn, inklusive en fortsatt go-stop-politik med tvära kast i den ekonomiska politiken varje gång någon konjunkturindikator fluktuerar i den ena eller andra riktningen.

Det är tankar av detta slag som ligger bakom våra förslag om ett *långsiktigare* perspektiv på både penning- och finanspolitiken, för att om möjligt undvika plötsliga kast i kreditgivning (och penningmängd) och offentliga utgifter. Vi rekommenderar därför att större vikt än tidigare fästs vid kreditvolymens och de monetära aggregatens långtidstrender och vid flerårsplaner för statsbudgeterna. I en recession betyder detta dels att man bör undvika att som stimulansåtgärd använda offentliga utgifter som sedan inte kan skäras ned, dels att man bör finansiera en betydande del av budgetunderskotten med upplåning snarare än med våldsamma öknings i penningmängden.

Denna inställning från vår sida är inte, som Odhner menar, ett uttryck för ”nedlåtenhet” mot politiker och de politiska processerna. Den återspeglar däremot en ambition att utforma bättre *spelregler* för den ekonomiska politiken — i en värld där regeringar och centralbanker styrs inte av allvetande änglar utan av människor av kött och blod, med mycket ofull-

komliga kunskaper om samhällsekonomins funktionssätt, och med ett ofta mycket kortsiktigt perspektiv, delvis baserat på en naturlig vilja att överleva i den politiska konkurrensen. Det är inte heller, som Odhner gör gällande, "en idealisering av marknadskrafterna" som ligger bakom vårt förord för marknadslösningar, utan en bristande idealisering av den politiskt-administrativa processen.

Nu kan man naturligtvis inte räkna med att ekonomisk instabilitet skulle *försvinna* bara för att den ekonomiska politiken blir stabilare, inte ens sedan "arvet" från de tidigare störningarna, framför allt i form av inflationsförväntningar och allmän osäkerhet, försvinner. Dels kommer nya störningar att inträffa, dels finns allvarliga problem inbäddade i det ekonomiska och politiska systemets "normala" funktionssätt. Låt oss titta på några av dessa problem.

Bör pris- och lönestegringar ackommoderas?

En bieffekt av regeringars löften om full sysselsättning är att organisationer med stort marknadsinflytande fått för sig att det är nästan omöjligt att "prissätta sig ut ur marknaden", eftersom regeringarna antas komma att, genom en ackommoderande efterfrågepolitik, se till att efterfrågan ökar i takt med höjda löner och priser. Den alltmer *selektivt* inriktade ekonomiska politiken i vissa länder, med subventioner både till speciella branscher och till individuella företag, har accentuerat dessa föreställningar — utöver att de deformationer prisrelationerna och snedvridit konkurrensförhållandena. Om pris- och lönesättare av dessa skäl tror att efterfrågan på deras varor och tjänster i praktiken är fullständigt oelastisk, kommer möjligheterna att höja löner och priser att framstå som hart när obegränsade. Den "låga" priselasticiteten för

efterfrågan, som Odhner talar om, beror alltså delvis på regeringarnas politik och inte endast på den privata sektorns reaktioner. Detta är emellertid inte endast ett problem för varumarknaderna utan lika väl för arbetsmarknaden.

I längden kan emellertid regeringar inte infria förväntningar av detta slag, vilket illustreras mycket dramatiskt av utvecklingen under senare år. Om pris- och löneutvecklingen överskrider en viss takt får man räkna med att det förr eller senare uppstår utbudsöverskott och arbetslöshet. För ett land med fast växelkurs är detta särskilt lätt att förstå: en påtagligt snabbare löne- och prisstegring än omvärlden leder i en sådan ekonomi ofrånkomligt till utnyttjad kapacitet och arbetslöshet; Sverige 1976—77 är en god illustration. Även om ekonomin är mera sluten eller om växelkursen successivt skulle anpassas till inflationstakten, tvingas emellertid en regering att förr eller senare vidta restriktiva åtgärder när inflationen ökar; USA, Västtyskland och Japan 1974—75 är goda illustrationer. Våra institutioner och vanor är nämligen inte anpassade till en snabb och stigande inflation, som därför leder till allvarliga ekonomiska, sociala och politiska svårigheter.

Enligt McCracken-kommitténs mening är det väsentligt att särskilt arbetsmarknadsorganisationerna får klart för sig att staten inte kan garantera full sysselsättning oavsett löne- och prisutvecklingen i ett land. Om man inte inser detta hotar nämligen samma typ av bakslag för sysselsättningen som under senare år. *Det är just för att slippa sådana sysselsättningsbakslag*, via försämrade utlandskonkurrens och en påtvingad restriktiv ekonomisk politik, som någon form av återhållande faktor måste till för att (ex ante) undvika en löne- och prisutveckling av detta slag. Hur sådana återhållande faktorer lämpligen skall utformas är ett ytterst svårt problem. Det är sannolikt att olika

länder får söka sig fram efter skilda vägar.¹

För små länder med stor utrikeshandel är det möjligt att en *fast växelkurs* — i förhållande till något stort land eller i förhållande till en valutakorg — kan tjänstgöra som "kritstreck" för lönebildningen. Detta var just en huvudtanke bakom EFO-modellen, enligt vilken en fast växelkurs kan tjänstgöra som metod att undvika fullständig "ackommodation" till kostnadsstegringar i den konkurrensutsatta sektorn. Jag är något överraskad att just Odhner, i egenskap av medförfattare till EFO-rapporten, nu är så främmande för tanken på någon form av kritstreck mot fullständig efterfrågeackommodation vid kostnadsstegringar utöver en viss nivå. Den fasta växelkursen har faktiskt under långa perioder fullgjort just den funktionen — kanske det starkaste argumentet överhuvudtaget för fast växelkurs (inte helt olikt det gamla argumentet för guldmyntfot, för resten!). Som vi vet sprängdes detta kritstreck i samband med 1975

¹ I detta sammanhang skulle jag vilja uttrycka min förvåning över ett yttrande av Odhner om McCracken-gruppens forslag till efterfrågepolitik under de närmaste åren: "Eftersom både gruppen i sin rapport och regeringarna i sin politik bedömer inflationen som en mycket större fara än arbetslösheten blir ändå resultatet av båda en restriktiv politik." Denna karaktäristik av McCracken-gruppen förstår jag inte. Vi betraktar en rekommenderad expansion av den reala efterfrågan i OECD-området med cirka 5,5 procent per år som rimlig, tills full sysselsättning nås, dvs en *betydligt* snabbare efterfrågeökning än som regeringarna tillåtit under det senaste året. Detta forslag kan knappast karakteriseras som en prioritering av inflationsbekämpning på bekostnad av sysselsättningen. Att vi inte vill gå fram ännu snabbare beror främst på att vi då skulle riskera en så snabb inflation att regeringarna småningom skulle anse sig tvingade till restriktivare åtgärder, med ökad arbetslöshet i framtiden. Vi motiverar alltså i hög grad inflationsbekämpning i dag med önskemålet om att uppnå en *permanent* ökning i sysselsättningen. Vi förordar i själva verket en strategi för att minimera den kumulerande arbetslösheten under en flerårsperiod.

—76 års lönerörelse. Det borde emellertid vara möjligt att återgå till en fast växelkurs (mot något stort land eller en valutakorg) som "kritstreck" för lönebildningen, sedan den nödvändiga kostnadsanpassningen genomförts.

"Enligt McCracken-kommitténs mening är det väsentligt att särskilt arbetsmarknadsorganisationerna får klart för sig att staten inte kan garantera full sysselsättning oavsett löne- och prisutvecklingen i ett land."

För länder med en stark och oberoende centralbank kan i stället en i förväg annonserad och konsekvent genomförd penningpolitik tänkas tjänstgöra som metod för "icke-ackommodation". Det förefaller som om Västtyskland faktiskt lyckats använda denna metod, i den meningen att lönebildningen efter allt att döma påverkats av annonserade förändringar i penningmängden. Om man så vill kan man säga att en i förväg annonserad penningpolitik har fungerat som "inkomstpolitisk signal", till vilka arbetsmarknadens parter, till mångas överraskning (inklusive min egen), har anpassat sig, för att undvika avsättnings svårigheter och arbetslöshet. Flera andra länder är i dag inne på liknande försök — särskilt USA, England och Schweiz. I detta fall kan man mycket väl låta växelkursen flyta; under alla omständigheter måste den vara flexibel.

En tredje metod för "icke-ackommodation" är att regeringen gör *deklarerationer om den nominella inhemska efterfrågeutvecklingen* i landet, som då också måste styras i enlighet med dessa deklarerationer, med finans- och penningpolitiska åtgärder. Även i detta fall fordras ofta en flexibel växelkurs.

Även traditionella *inkomstpolitiska åtgärder* — från "guidelines" till löne- och

prisregleringar av olika slag — kan tänkas hålla den nominella pris- och löneutvecklingen i schack. Men jag tror att man måste konstatera att inkomspolitik, kanske med något undantag, endast lyckats när den stötts av begränsningar i ackommodationen av kostnadsstegringar. Den ekonomiska politiken i England, Finland och Danmark under senare år är illustrationer.

Det är inte lätt att säga vilken av dessa metoder som är mest lovande. Vi diskuterar dem alla i McCracken-rapporten, utan att ta ställning till vilken som är att föredra i varje enskilt fall. Men utan *någon* metod att i förväg deklarerat, och i praktiken genomföra begränsningar i ackommoderingen av kostnadsstegringar blir det svårt, kanske omöjligt, att på lång sikt undvika snabb inflation och återkommande sysselsättningskriser. Det är också uppenbart att det inte är möjligt att föreslå samma växelkurssystem för alla länder. Detta är orsaken till att vi inte ansett det möjligt att göra entydiga rekommendationer om den lämpliga graden av intervention i prisbildningen på utländsk valuta.

Vem drabbas?

Ett allvarligt problem, som Odhner uppehåller sig vid, med annonserad och eventuellt förverkligad "icke-ackommoderande" politik, är att inte endast de mest aggressiva löntagare- och företagargrupperna, utan också andra skulle drabbas om löne- och prisutvecklingen trots allt skulle skena i väg utöver den annonserade maximinivån för ackommodation. Jag vet inte hur detta dilemma bäst skall lösas. En bit på vägen kan man kanske komma genom att klargöra för allmänheten att det verkligen är de aggressiva grupper som skapat problem med sysselsättningen. Det är emellertid viktigt att komma ihåg att *nästan vem som helst i den privata sektorn kan drabbas* av syssel-

sättningsproblem efter en stark inflation. Vi känner nämligen inte det ekonomiska systemet tillräckligt väl för att på förhand veta vilka grupper som riskerar att förlora sina jobb, åtminstone inte i den marknadsorienterade sektorn. Det finns alltså en icke försumbar sannolikhet att också aggressiva grupper i den privata sektorn verkligen själva kan drabbas. Därmed är det också viktigt att det blir den marknadsorienterade snarare än den "offentliga" sektorn som blir löneledande.

För att minska sysselsättningsproblemen för svaga grupper bör man också, enligt McCracken-gruppens mening, i ökad utsträckning hålla uppe sysselsättningen för just dessa grupper — exempelvis genom arbetsmarknadspolitik för handikappade och nytillträdande på arbetsmarknaden.

För att öka företagets motståndskraft mot kraftiga lönehöjningar kan man också tänka sig att de företag, och därmed också deras anställda, som accepterar lönehöjningar över en viss nivå drabbas av särskilda skatter och avgifter; denna metod står i princip till förfogande i Frankrike. Som ett alternativ, och komplement, kan man i vissa lägen kanske tänka sig tillfälliga skatterabatter eller lönesubventioner till företag som lyckas hålla lönehöjningarna *under* en viss nivå. Arthur Okun och Walter Heller har förordat detta för USA.

Den väsentliga synpunkten är emellertid att även utan en annonsering om icke-ackommodation så kommer, som nämnts, arbetslöshet att uppstå efter en tid av hög och stigande inflation. Det är just för att undvika sådan framtida arbetslöshet, på grund av orealistiska föreställningar om att regeringarna kan klara sysselsättningen oavsett löne- och prisutvecklingen, som en *annosering* om "icke-ackommodering" är värd att överväga. Det är alltså för att *minska* arbetslösheten på lång sikt, inte att öka den,

som en annonsering om icke-ackommodation är väsentlig.

Anledningen till att utkräva "ansvar" bland de aggressiva är alltså inte i första hand att straffa dem som "felat", utan att försöka förbättra löne- och prisbeteendet på lång sikt, så att framtida åtstramningar och därmed sammanhängande arbetslöshetskriser kan undvikas i möjligaste mån. (Om de speciellt "skylldiga" skall straffas borde egentligen sysselsättningen för arbetstagarnas och arbetsgivarnas *ombudsmän* sättas i fara om lönehöjningarna blir så stora att de anställas trygghet äventyras!)

"Därmed tenderar arbetslöshets-siffrorna att ge allt mer svårtolkad information om vad som är en rimlig efterfrågenivå i samhället."

Vårt förslag är alltså *inte* att bekämpa inflation genom att lägga oss långt ut till höger på en kortsiktig Phillips-kurva, utan att klargöra för organisationerna att vi kan undgå att hamna just där endast via en dämpad löne- och prisutveckling. Erfarenheterna från femtio- och sextio-talen med EFO-modellen i de Skandinaviska länderna, och av annonserade penningmängdsförändringar i Västtyskland under senare år är, enligt min mening, inte helt negativa.

Jag håller emellertid gärna med om att varken McCracken-gruppen eller någon annan i dag kan sägas ha en färdig lösning på dessa problem. Vi har emellertid sökt peka på den riktning i vilken vi troligen måste röra oss: att organisationerna på arbetsmarknaden själva får ta ett ökat ansvar för vad de ibland ställer till med genom aggressiva lönekostnadsökningar.

Arbetsmarknadens funktionssätt

Uppkomsten av en orealistisk föreställning att regeringarna klarar sysselsätt-

ningen oberoende av löne- och prisutvecklingen är emellertid inte den enda viktiga förändringen, ur stabiliseringspolitisk synvinkel, i det ekonomiska systemet under de senaste decennierna. Det har i många länder inträffat viktiga förändringar också i arbetsmarknadens utbuds- och efterfrågeförhållanden. Ett tecken därpå är att antalet arbetslösa trendmässigt ökat i flera länder, sedan sextiotalets mitt, vid en given nivå för total efterfrågan på arbetskraft och vakanser.

En ofta åberopad förklaring är den ändrade sammansättningen på arbetskraften, främst i samband med ökad förvärvsverksamhet för gifta kvinnor och vissa ungdomsgrupper med hög rörlighet på arbetsmarknaden. Empiriska studier tyder på att den ändrade sammansättningen på arbetskraften i USA under det senaste decenniet ökat arbetslöshetsprocenten, vid given efterfrågenivå, med minst en procentenhet. När mer än en person per hushåll är aktivt intresserad av förvärvsarbete blir också utbudet av arbetskraft från hushållssektorn mera elastiskt än tidigare vid variationer i efterfrågan på arbetskraft. En illustration är att under konjunkturuppsvinget i USA 1975—77 arbetslösheten föll med endast 1,5 miljon samtidigt som sysselsättningen ökade med cirka 8 miljoner.

Härtill kommer att möjligheterna för den enskilde individen att finansiera perioder utan förvärvsarbete, med mer eller mindre energiskt sökande av ett acceptabelt jobb, stigit i samband med högre, och mera liberalt tillämpade, regler för arbetslöshetsunderstöd och socialt stöd överhuvudtaget.

Av dessa skäl har sannolikt inslaget av friktionsarbetslöshet, och så att säga "frivilligt" vald tillfällig arbetslöshet, ökat i omfattning. I vissa länder, såsom Sverige, har å andra sidan under senare år den *öppna* arbetslösheten delvis ersatts av aktiviteter av typen beredskapsarbe-

ten, utbildning, underhållsarbeten och subventionerad överbemanning i företagen, vilket tenderar att hålla nere talen för öppen arbetslöshet. Därmed tenderar arbetslöshetssiffrorna att ge allt mer svårtolkad information om vad som är en rimlig efterfrågenivå i samhället, vilket komplicerar den ekonomiska politiken. Dessutom är det möjligt att dessa metoder att begränsa de sociala problemen i samband med lågt kapacitetsutnyttjande kommer att accentuera löneglidningen i ett följande konjunkturuppsving.

Härtill kommer att höjda minimilöner (i förhållande till andra löner) och solidarisk lönepolitik i flera länder slår ut arbetskraft som, enligt företagens bedömning, inte ger ett bidrag till produktionsresultat som balanserar lönekostnaderna — för marginella branscher och marginell arbetskraft. Denna effekt förutsätter inte, som Odhner tycks mena, att företagen faktiskt förmår att *mäta* gränsproduktens värde för varje arbetstagare — lika lite som vinstmaximerande prissättning förutsätter förmåga att mäta efterfrågans priselasticitet. Företagen som grupp märker i alla fall, med mera vaga metoder, om det lönar sig att öka eller minska produktion och sysselsättning.

Det är också troligt att lagstiftning som favoriserar senioritet sänkt arbetskraftens rörlighet. (Det var just detta man ville undvika tidigare i Sverige när den allmänna tjänstepensionen utformades så att den inte skulle bli företagsbunden.) En kanske något mera spekulativ synpunkt är att arbetskraften kan ha blivit mindre villig att byta jobb, företag och bosättningsort inte endast på grund av minskad flexibilitet i relativa löner och högre marginalskatt, utan också på grund av förväntningar att regeringar inte endast bedriver en *allmänt* ackommoderande efterfrågepolitik, utan att de också med hjälp av selektiva subventio-

ner ser till att sysselsättningen klaras i just de gamla jobben. Förväntad ackommodation på mikronivå kan eventuellt drastiskt minska arbetskraftens rörlighet.

Flertalet av dessa förändringar har sannolikt gjort arbetsmarknaden mera inflationistisk än tidigare: större löneförändringar än tidigare fordras för att öka sysselsättningen och att förmå arbetstagare att byta jobb. Detta skulle i så fall innebära att vi i dag, med hjälp av allmänna efterfrågehöjande åtgärder, inte kan gå ned till lika låg registrerad arbetslöshet (sannolikt inklusive extraordinära aktiviteter av typen omskolning, överbemanning och beredskapsarbeten) som under 1950-talet, utan att utlösa mera inflation än då, eller rent av en ständigt stegrad inflation.

Det är emellertid viktigt att ånyo påpeka att när det gäller de senaste årens (1973—75) väldiga *svängningar* i inflationstakt i västvärlden så kan knappast dessa förklaringar dominera; de inledningsvis diskuterade makroekonomiska störningarna förklarar i huvudsak dessa fenomen. På grund av den serie av förändringar som inträffat i arbetsmarknadens utbuds- och efterfrågeförhållanden under senare år har emellertid dessa svängningar kommit till stånd runt en trendmässig försämring i möjligheterna att förena en relativt stabil prisnivå med en låg arbetslöshet. Vi påpekar detta mycket tydligt i vår rapport.

Varumarknadernas funktionssätt

Det är sannolikt, för att inte säga uppenbart, att vissa förändringar som inträffat också i varumarknadernas sätt att fungera komplicerat stabiliseringspolitiken. Det finns exempelvis empiriska tecken som tyder på att företag i USA under det senaste decenniet försökt att i större utsträckning än tidigare öka vinstmarginalerna i konjunktursvackorna, sannolikt för att i någon mån kompensera sig

vinstmässigt för minskade försäljningsvolymer.

Man kan naturligtvis inte av detta dra slutsatsen att inflationen påskyndats, sett över en hel konjunkturcykel, eftersom denna typ av prisbetående troligen förutsätter att företagen inte tagit ut vinstmaximerande priser i föregående högkonjunktur. Slutsatsen är snarare *dels* att det tar längre tid (än vid vinstmaximerande prissättning) för inflationen att ta fart under konjunkturuppgångarna, *dels* att det tar längre tid att få ned inflationstakten i konjunktursvackorna. Den sistnämnda omständigheten accentuerar naturligtvis stagflationsproblemen under lågkonjunkturerna.

Jag håller med Odhner om att Mc Cracken-gruppen inte åstadkommit en tillfredsställande analys av dessa problem — långt mindre levererat tillfredsställande förslag om hur man skall komma till rätta med dem. En möjlighet som vi emellertid pekar på är att söka åstadkomma en ytterligare skärpt konkurrens på varumarknaderna — nationellt och internationellt. Det är också viktigt att regeringarna själva undviker att *sätta i gång* inflationsprocesser genom vårdslösa efterfrågeökningar under konjunkturuppgångarna. Likaså är det viktigt att få bort de senaste årens "oskick" från politikernas sida att ständigt höja skatter och avgifter på produktionen, i synnerhet på användningen av arbetskraft, vilket inneburit en stark impuls till kostnadsinflationen även under stagflationsperioder. Som vi påpekar i rapporten är i själva verket sänkta indirekta skatter — på varor, arbetskraft och kapital — en idealisk metod mot stagflation; *dels* sänks kostnaderna, *dels* stimuleras produktionen. De senaste årens försök att bekämpa stagflationen hade alltså kunnat bli mer framgångsrika vid ett lämpligare val av ekonomisk-politiska medel.

De multinationella företagen

Diskussionerna om orsakerna till den snabbare inflationen går emellertid helt snett när vissa debattörer gör gällande att den ökade inflationen skulle bero på de multinationella företagens expansion. Odhner flörtar i sitt inlägg på ett betänkligt sätt med dessa föreställningar. Enligt denna tankegång skulle, antar jag, uppgången i inflationstakt i OECD-området från 3 procent 1964 till 6 procent 1969 och till 14 procent 1975 i stor utsträckning ha varit ett resultat av de multinationella företagens expansion. För konsekvensens skull antar jag att man dessutom hävdar att halveringen i inflations-takt sedan dess har varit ett resultat av tillbakagången för dessa företag! Men för att de multinationella företagens expansion skulle vara en acceptabel förklaring till variationerna i inflationstakt borde deras verksamhet också kunna förklara *skillnaden* i inflationstakt mellan olika länder — exempelvis 1 procent i Schweiz, 4 procent i Västtyskland, 5 procent i USA och 15 procent i Storbritannien under 1976. Andra förklaringar till inflation duger nämligen till att förklara inflationens variationer både över tiden och mellan länder.

Jag måste erkänna att jag inte sett ens något som helst seriöst försök att förklara variationerna i inflationstakt, vare sig över tiden eller mellan länder, med variationer i de multinationella företagens betydelse. Det är lätt att förstå varför. Argumentet förutsätter nämligen att konkurrensen på varumarknaderna hela tiden skulle ha blivit svagare under perioden med ökad inflation 1960—74 (med allt brantare efterfrågekurvor för företagen som resultat). Några tecken på att så skulle förhålla sig finns inte.

Tvärtom kan hävdas att *om* dessa företags ökade roll under de senaste decennierna överhuvudtaget haft någon som helst betydelse för inflationstakten så

torde inflytandet gå i motsatt riktning mot den påstådda. När företag i ett land startar dotterföretag för försäljning eller produktion i andra länder kan man nämligen normalt vänta sig att detta leder till ökad, inte minskad, konkurrens för existerande nationella företag i världländerna. Detta är troligen just vad som hänt under senaste decennierna. Dessa tendenser till ökad konkurrens torde ytterligare ha skärpts på de varumarknader där företag från "nya" halvindustrialiserade länder uppträtt som konkurrenter till de gamla industriländernas företag — vad som i dag ofta kallas "den nya konkurrensen".

Slutsatsen av allt detta torde vara att konkurrensen på världsmarknaden ökat, inte minskat, under det senaste decenniet (med flatare efterfrågekurvor som resultat). I princip borde detta ha något *dämpat* inflationen, men ökat kraven på

strukturomvandling, och därmed också accentuerat problemen med struktur- och friktionsarbetslöshet.

Denna senare hypotes är åtminstone förenlig med empiriskt material över vinstmarginaler och avkastningen på realkapital, som definitivt inte visat någon ökande, utan snarare en fallande trend, under de senaste tio eller femton åren. Det är här emellertid fråga om en faktor av andra (eller tredje!) storleksordningen, när vi försöker förklara inflation. Jag nöjer mig därför med att konstatera att teori och empiri *motsäger* hypotesen att minskad konkurrens, dvs ökad monopolgrad, på de internationella varumarknaderna skulle vara ens en del-förklaring till den ökande inflationstakten under det senaste decenniet — eller för den delen till halveringen av västvärldens inflationstakt efter 1974 års toppnotering.

629 sidor om världens ekonomi

**Bo
Södersten**
**INTER-
NATIONELL
EKONOMI**

Boken finns i bokhandeln

Rabén & Sjögren

Ny grundligt omarbetad upplaga av en bok som redan har blivit ett standardverk i flera länder. Ett oundgängligt referensverk för alla som är intresserade av internationella problem och av 1970- och 1980-talens stora ekonomiska frågor. Bland ämnen som behandlas kan nämnas: världsinflationen, en ny ekonomisk världsordning, devalvering och handelsbalans, den europeiska gemenskapen, Opec och världsekonomin, Kennedyronden och Tokyodeklarationen Register. Ca 120 —

Man blir också något förbluffad över Odhners förslag om att internationella organ — FN? — skulle kontrollera pris-sättningen av de multinationella företagens produkter. Tänka sig att priserna på LMs exportprodukter i Saudi-Arabien, och Volvos pris på olika bilmärkna-der i världen, skulle fastställas av en internationell byråkratisk organisation! Hela tanken är helt enkelt ett uttryck för fantastier. Den bygger på en oändligt schematisk bild av hur världens enormt komplicerade produktions- och marknadssystem fungerar — med många miljoner olika varor i ständigt förändrade kvaliteter, för att inte tala om de hundratusentals nya produkter som kommer fram varje år. Notera exempelvis de mångåriga förhandlingarna, med mycket liten framgång, om att genom interna-tionella överenskommelser påverka pri-serna på ett antal mycket homogena råvaror — eller att ens komma överens om växelkurser mellan länderna!

De multinationella företagen är utan tvivel förknippade med stora problem. Man behöver alltså inte hitta på problem i anslutning till deras verksamhet.

Okänsliga företag?

Ett annat stundom hört påstående — nu upprepat av Odhner — är att dagens storföretag skulle vara okänsliga i sina produktions-, investerings- och prisbeslut för variationer i efterfrågan och kostna-der, även utan en ackommoderande efterfrågepolitik från statsmakternas sida. Även detta är ett överraskande på-stående mot bakgrund av de stora fluk-tuationerna i företagens produktions- och investeringsvolym samt prissättning under senare år — just i samband med variationer i efterfrågan och kostnader! 1972—73 års starka produktions- och prisökning, 1974—75 års drastiska pro-duktionsnedgång, den dryga halveringen därefter av inflationstakten i länder med en restriktiv ekonomisk politik, och den

endast måttligt snabba internationella produktionsökningen under de två senaste åren kan bäst förklaras just av varia-tioner i efterfrågan.

De senaste årens utveckling har också visat hur känslig produktionsvolymen i ett enskilt lands företag är för föränd-ringar i de inhemska lönekostnaderna, eftersom dessa endast i mycket begrän-sad utsträckning kan vältras över på pri-serna utan förluster i avsättningen. Den cirka 15-procentiga prisökningen för svenska verkstadsprodukter i förhållande till omvärlden under åren 1975—77 ackompanjerades exempelvis av en lika stor minskning i Sveriges marknadsandelar, vilket sannolikt kan tolkas så att efterfråge-elasticiteten för svenska verk-stadsprodukter på ett par års sikt är av storleksordningen ett — knappast ett uttryck för att efterfrågan på världsmar-naden skulle vara okänslig för priserna. Inte heller har jag sett någon övertygan-de studie som skulle visa att de stora företagens produktion och investeringar påverkats klart mindre än småföretagens under de allra senaste årens konjunktur-nedgång.

Överhuvudtaget skulle jag vilja hävda att de senaste årens variationer i efter-frågan och faktorpriser demonstrerat företagens, även storföretagens, stora *känslighet* för sådana förändringar. Fi-nansiellt och likviditetsmässigt har denna känslighet förstärkts av att arbetskraften alltmer blivit en kvasifast kostnad, bland annat på grund av ny lagstiftning. Detta betyder att förändringar i varuefterfrå-gan och faktorpriser slår mycket hårt på företagsvinsterna. Under 1975—77 års stagflation i Sverige fick företag och aktieägare ta en proportionsvis långt större "smäll" (inkomst- och förmögen-hetsmässigt) än löntagarna, i den me-ningen att företagsvinsterna reallt mins-kades med minst tre fjärdedelar på ett par år samtidigt som löntagarhus-hållens reala disponibla inkomster steg, eller un-

der 1977 och 1978 sjönk med ett par procent.

Företagen har i själva verket i många länder visat sig så känsliga för minskad efterfrågan och ökade produktionskostnader att staten ansett sig tvingad att gå in med väldiga finansiella stöttor. Det är, enligt min mening, hög tid att göra oss av med myten om storföretagens okänslighet för variationer i efterfrågan och faktorpriser.

Den enda substans jag kan se i argumentet om företagens "okänslighet" är att det visat sig svårt att efter en inflationsperiod få ned inflationstakten under den av företag och organisationer "förväntade" nivån, med hjälp av efterfrågesänkande åtgärder. Detta illustreras bland annat av den "envisa" pris- och lönetrenden i USA under senare år, med omkring 6 procents årlig ökning för priser och 8 procent för löner. Jag återkommer avslutningsvis till detta problem.

Dagens situation

Ett av McCrackengruppens huvudproblem har varit att försöka finna en "expansionsväg" mellan stigande inflation och fallande sysselsättning och investeringsincitament — åskådliggjort i det av Odhner reproducerade diagrammet.

Odhner ställer den viktiga frågan om det verkligen finns någon sådan "expansionsväg", om man enbart litar till generell ekonomisk politik. Jag tror att endast framtida erfarenhet kan visa om så är fallet. Personligen menar jag att den amerikanska ekonomins ganska snabba expansion 1975—77, med 5 å 6 procent per år, i kombination med fallande inflation (från 12 procent första halvåret 1974 till cirka 4 procent andra halvåret 1977) ger visst hopp om att det skulle finnas en sådan "expansionsväg". Men varken jag eller någon annan i gruppen är *säker* på att så är fallet. Framtiden kan kanske ge

oss ett bättre svar på frågan än teoretiska spekulationer.

Det väsentliga i detta sammanhang är emellertid, som jag tidigare påpekat, att möjligheterna att finna en sådan expansionsväg kan ökas av diverse regeringsåtgärder. Först och främst måste i så fall regeringarna upphöra med ovanan att finansiera alla möjliga utgifter med höjda skatter och avgifter på produktion och konsumtion. Om man verkligen tar inflationsbekämpning på allvar, borde man i inflationslägen kanske ställa upp kravet att nya avgifter på produktionen får införas endast om andra avgifter sänks i motsvarande grad, eller att löneskatterna fullt ut avräknas i lönebildningen. För det andra skulle, som jag tidigare påpekat, sänkta indirekta skatter — på konsumtion, investeringar och användning av arbetskraft — ha gjort det betydligt lättare att finna en sådan expansionsväg. I Sverige har som bekant politiker och fackliga ledare i stället tävlat om att höja de direkta skatterna! För det tredje kan, som påpekas i McCracken-rapporten, energiska arbetsmarknadspolitiska åtgärder, och större tolerans från fackföreningarnas sida för flexibilitet i lönerelationerna, göra arbetsmarknaden mindre inflationistisk. Och för det fjärde kan inkomstpolitiska signaler — "guidelines" eller "concerted actions" — i kombination med deklARATIONER om att endast blygsamma löne- och prisstegringar kommer att ackommoderas, begränsa tendenserna till kostnadsinflation samt bidra till att ta kål på inflationsförväntningarna. Jag nämnde dessutom tidigare möjligheterna att med mera okonventionella metoder — skatter och subventioner — straffa eller belöna företag som tillåter respektive begränsar lönestegringar (i förhållande till genomsnittet).

Regeringarna står alltså långt ifrån maktlösa när det gäller att bekämpa dagens stagflationsproblem.